

R E C E N Z I J A

Prieštaringo fenomeno apmąstymas. Teoriniu ir praktiniu požiūriu vertinga studija

Pruskus, V. *Prostitucijos fenomenas. Gatvės prostitucija Lietuvoje: raiška, sklaida ir kontrolė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2010. 402 p.

Stratifikacijos koncepcija leidžia išvelgti dabartinėje Lietuvos visuomenėje įvairius socialinius sluoksnius ir grupes, išryškinti jų ypatumus ir skirtumus. Kintant šalies visuomenės pobūdžiui, jos struktūrai ir atsirandant kraštutinėms turtingųjų ir vargšų grupėms, tampa svarbios sociologų išvalgos, skirtos šių grupių gyvenimo būdo analizei. Anot A. Giddenso, modernybė kuria diferenciaciją, išskyrimą ir marginalizaciją. Prof. Valdo Pruskaus parengta monografija yra bene pirmas solidus darbas, skirtas prostitucijos fenomenui atskleisti. Jame sociologiniu požiūriu tyrinėjami šiuolaikinės prostitucijos funkcionavimo ypatumai ir vienos marginalių rūšies – gatvės prostitučių – kaip socialinės grupės gyvenimo būdo bruožai ir vertybinės nuostatos.

Monografija yra originalus mokslinis darbas, kurio neabejotinas naujumas ir aktualumas pirmiausia nulemtas nepakankamo problemos ištyrimo masto Lietuvoje ir užsienio šalyse. Gatvės prostitucija yra viena iš prostitucijos atmainų; ji dažnai vaizduojama kine, literatūroje, apie ją kalbama buityje, bet šios prostitucijos raiška ir sklaida moksliniu aspektu nėra iki galo ištirta. Taigi ši monografija yra aktuali ir savalaikė. Darbo aktualumą, manau, apibrėžia ir pakankamai aiškiai „įskaitoma“ šiame veikale fundamentali sociologijos mokslo intencija – paaiškinti socialinę erdvę, suvokti mūsų kuriamą, griaujamą ir vėl kuriamą realybę, kuri kuria, griauja ir vėl kuria mus.

Knygos turinys apima platų gatvės prostitucijos kaip socialinio reiškinių spektrą: nuo prostitucijos sampratos ir jos traktuočių įvairiose teorijose iki jos legalizavimo / nelegalizavimo klausimų Lietuvoje ir kitose pasaulio šalyse. Teigiamas darbo bruožas tas, kad prostitucijos reiškinys tiriamas per keletą skirtingų prizmių: šalia vyraujančių sociologinių išvalgų aptariami ir istoriniai, filosofiniai, teisiniai jo kontekstai.

Monografiją sudaro 12 skyrių, kurie tarpusavyje yra susiję logine seka ir kuriuose gana išsamiai analizuojamas gatvės prostitucijos fenomenas. Darbą autorius pradeda pakitusio socialinio elgesio aptarimu ir prostitucijos sociologine traktuote. Prostitucijos fenomenas svarstomas iš keturių pagrindinių teorinių perspektyvų (funkcionalistinės, konfliktų teorijos, „etikečių klįjavimo“ ir feminizmo), tad jo atsiradimo ir gyvavimo priežastys bei savybės aiškinamos skirtingai. Požiūrių poliarizacija tik rodo prostitucijos reiškinio daugiaveidiškumą ir tai, kad prostitucija pirmiausia yra socialinis reiškinys, kurio vertinimas daugiausia priklauso nuo pasirinktos pozicijos.

Toliau knygoje prostitucija tiriama plačiame istoriniame ir kultūriniame kontekste atskleidžiant nuostatų į ją pokyčius įvairiais istoriniais laikotarpiais – senovėje, viduramžiais, Naujaisiais laikais ir nūdienoje. Teigiama, kad, nepaisant įvairių kovos su prostitucija priemonių, ji ne tik išliko įvairiais amžiais, bet ir „sustiprėjo, įgydama naujas formas

ir pavidalus, tapo neatsiejama visuomenės kultūros dalimi“. Ypač vertinga tai, kad darbe pateikiamas vientisas prostitucijos socialinės kontrolės ir teisinio reguliavimo dabartinėse Europos Sąjungos šalyse paveikslas, kuriame atskleista valstybių nuostatų prostitucijos reiškinių atžvilgiu įvairovė.

Kaip teigia monografijos autorius, prostitucija nuo seno egzistuoja šalia šeimos instituto. Tad toliau knygoje atskleidžiami šeimos ir prostitucijos puoselėjamų vertybių skirtumai, aptariamos neigiamos ir prieštaringos (ambivalentiškos) prostitucijos socialinės funkcijos. Šios funkcijos, anot autoriaus, rodo fenomeno daugiareikšmiškumą ir užtikrina jo gajumą.

Savaip vertingi monografijos skyriai, išryškinantys šiuolaikinės prostitucijos tipus, raišką, priežastis, paplitimo, funkcionavimo ir kontrolės ES šalyse bei Lietuvoje ypatumus. Atskleidžiama, kad jos formos, mastas, organizacija, bandymai ją kontroliuoti skyrėsi įvairiais istorijos laikotarpiais ir skirtingose valstybėse. Prostitucijos verslas turi „savo istoriją ir savo geografiją“, o išitraukimas / įtraukimas į prostituciją visada yra „individualus atvejis, turintis savo nepakartojamas aplinkybes“. Sociologiniu požiūriu svarbi knygoje išryškinta prostitučių stratifikacija bei prostitucijos subkultūra, kurioje galioja nauji tarpusavio bendravimo ir elgesio standartai, kalba, apsiirengimas, vertybės.

Svarbu pabrėžti ir tai, kad tolesnėje monografijos dalyje, kurioje aptariami gatvės prostitučių gyvenimo būdo bruožai, autorius sėkmingai realizavo savo sociologinio tyrimo planą. Čia pateikiami originalūs ir skaitytojui įdomūs kiekybiniai bei kokybiniai tyrimai. Reikšminga yra tai, kad autoriaus atliktas empirinis tyrimas yra dualistinis: prostitucija tiriama ir „iš vidaus“ (buvo apklausta 200 gatvės prostitučių), ir „iš išorės“ (buvo apklausta 500 visuomenės atstovų). Tiriant prostituciją „iš vidaus“, atskleidžiamas apklaustų gatvės prostitučių socialinis statusas ir vaidmuo, grupės ir jų raiškos ypatumai, prostitučių asmeniškai bruožai, vertybinės nuostatos, fobijos, teikiama pagalba. Apibendrinamas tyrimo duomenis autorius teigia, kad gatvės prostitutės turi savo gyvenimo būdo modelį, kuris nusako ir jų gyvenimo kokybę – neprofesionalių ir profesionalių gatvės prostitučių padėtis ir gyvenimo būdas (gaunamos pajamos, priklausomybių turėjimas ir kt.) skiriasi. Išskirtos dvi pagrindinės prisitaikymo prie gatvės gyvenimo strategijos: 1) bandymas gatvėje sukurti „kietos“ ir sėkmingos įvaizdį, 2) nuolankus pasidavimas likimui. Teigiama, kad nors gatvės prostitutės ir nebūdingi „smogiamieji“ bruožai, padedantys keisti padėtį, joms trūksta pasitikėjimo savimi, tačiau ne visos yra visiškai susitaikiusios su savo padėtimi. Skaudžiausia tai, kad prostitutės tampa „socialiai neapsaugota visuomenės dalimi“, o jų veikla, paženklinta rizikos ženklu, sulaukia visuomenės dėmesio ir siūlymų ją legalizuoti / nelegalizuoti. Tiriant prostituciją „iš išorės“, parodomas atskirų Lietuvos visuomenės socialinių grupių santykis su šiuo reiškiniu, analizuojamos prostitucijos legalizavimo / nelegalizavimo problemos ir galimybės. Apibendrinus tolesnius tyrimo duomenis nustatyta, kad visuomenės požiūris į prostitutas nevienareikšmis. Autorius atskleidžia, kad atskirų socialinių grupių (teisėsaugos pareigūnų, studentų, pedagogų, bedarbių ir senjorų) požiūriui į prostitucijos legalizavimą įtakos turi asmeninis santykis su prostitutėmis, jų gyvensenos ypatumų žinojimas bei egzistuojančios fobijos, kurias formuoja žiniasklaida.

Šie aptarti empiriniai tyrimai verti pagyros žodžių, nes atlikti labai tvarkingai nepažeidžiant jiems keliamų reikalavimų. Tyrimų duomenys yra išsamūs, įdomūs, informatyvūs. Pasirinkta sumanyto darbo metodologija ir tikslus tyrimo duomenų patikimumą užtikrinančių procedūrų laikymasis užtikrina patikimus tyrimų rezultatus ir pagrindžia praktinį jų pritaikymą.

Darbas išsiskiria preciziškumu, aiškia ir nuoseklia struktūra, mokslinės literatūros naudojimo korektiškumu, autoriaus moksline ir praktine kompetencija tiriamoje srityje. Mo-

nografijos struktūra rodo medžiagos išdėstymo nuoseklumą ir logiškumą. Svarbu ir tai, kad apibendrinamas kiekvienas knygos skyrius. Pakankamai konkrečios ir išsamios išvados palengvina skaitytojui susidaryti bendrą tiriamojo objekto vaizdą.

Apskritai knygos turinys, teminių blokų loginė seka, autoriaus mokėjimas aiškiai ir įdomiai išdėstyti savo mintis palieka labai gerą įspūdį apie šią monografiją, kurioje gvildenami visais istorijos laikotarpiais prieštarinai vertinami klausimai. Manau, nepaliks jie abejingų ir nūdienos skaitytojų.

ELENA KOČAI
Lietuvos socialinių tyrimų centras